

IGA BUKOWSKA

OSIEMNASTOWIECZNE DESKRYPCJE
I NOMINACJE ONIMICZNE MIEJSC TERENOWYCH
– PROCES ONIMIZACJI
NA PRZYKŁADZIE AKT WIZYTACJI KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO
DIECEZJI PRZEMYSKIEJ

Prowadzone już od średniowiecza przez Kościół katolicki wizytacje parafialne są cennym źródłem do badań onomastycznych. Wśród źródeł urzędowych, na których się opieram, są XVIII-wieczne *Wizytacje kościelne i akta parafialne diecezji przemyskiej*¹ oraz *Akta gospodarcze biskupstwa przemyskiego*², które zawierają obfity materiał badawczy, umożliwiający osiągnięcie zamierzonych celów opartych na miarodajnych przesłankach ilościowych.

Deskrypcje i nominacje onimiczne wyekscerpowane ze źródeł są prezentowane jako wyliczenia w rządku, w tabelach bądź pojedynczo wpisywane w narrację. Są lokalizowane według wsi, czasem według parafii. W wyliczeniach w rządku jednostki są wypisywane według rodzaju danej parceli (tzn. łąka, ogród, przymiarek itd.). Stopień ich nasycenia w poszczególnych źródłach, które mogą liczyć od kilkudziesięciu do nawet kilkuset czy kilku tysięcy

Mgr IGA BUKOWSKA – doktorantka na Wydziale Nauk Humanistycznych KUL; e-mail: iga_bukowska@tlen.pl

¹ B. K u m o r, *Katalog mikrofilmów Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim*, ABMK 6(1963), s. 89-93; 24(1972), s. 262-263.

² Tamże, 24(1972), s. 263-264.

kart, ma różne natężenie, w zależności od zakresu treściowego danego fragmentu narracji.

Eksplorowane źródła mają określony nadrzędnie inwentaryzacyjny cel: przede wszystkim służą określeniu stanu posiadania Kościoła i mieszkańców osad w czasie bliskim wcześniej przeprowadzonych uwłaszczeń. Tego rodzaju charakter źródła determinuje sposób prezentacji miejsc, który z punktu widzenia językoznawczego należy określić jako deskrypcję, zgodnie z etymologią tego terminu: *deskrypcja/opis(anie)* [...] – łac. *descriptio* ‘rysunek; opis; definicja’, od *describere* ‘rysować; opisywać; wyjaśniać’³; ‘opis, opisanie’, ‘wyrażenie nie będące imieniem własnym, mające jeden lub więcej desygnatów’⁴.

Tenże materiał źródłowy zawiera różne desygnacje miejsc o charakterze onimicznym, które są już nazwami terenowymi o ustabilizowanej formie i niekiedy już zleksykalizowane utraciły swoje pierwotne znaczenie. Są i takie nominacje, które pokazują proces onimizacji – kształtowania się nazwy własnej: przejścia od deskryptu do onimu.

Właściwości deskrypcji w konfrontacji z nominacjami onimicznymi wybranych miejsc spośród obfitego materiału liczącego ponad 1800 desygnacji oraz procesy ich przekształcania się w terenowe nazwy własne będą przedmiotem moich rozważań.

Ze względu na dominujący sposób oznaczania i opisywania miejsc najpierw prezentuję deskrypcje – w pełni nasemantyzowane konstrukcje, co różni je od prototypowych nazw własnych: osobowych w rodzaju imion (*Piotr, Stanisław*), nazwisk (*Mickiewicz, Sienkiewicz*), nazw miejscowych (*Warszawa, Sandomierz*), wodnych (*Wisła, San, Narew*), które dziś już nie znaczą, tylko oznaczają – wyróżniają dany desygnat spośród innych jemu podobnych. Ze względu na swoje nacechowanie semantyczne nie różnią się zaś od antroponimii przezwiskowej typu *Łysoń, Tyka, Nos*, nazw osobowych literackich, np. z komedii A. Fredry, w rodzaju *Jowialski, Milczek, Raptusiewicz*, ideonimów (tytułów utworów literackich, plastycznych i muzycznych, prac naukowych i publikacji prasowych), np. *Anna Karenina, Dawid, Pasja wg św. Mateusza*.

Do takich desygnacji znaczących mogą należeć również nazwy terenowe, gdy np. *Potok* oznacza *potok*, *Łazy* oznaczają *łazy*, a *Dąbrowa* – *dąbrowę*, gdzie poza sposobem zapisu nie ma różnicy formalnej między onimem a ape-

³ W. Kopański, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Warszawa 1990, s. 116.

⁴ *Słownik języka polskiego*, red. M. Szymczak, t. I-III, Warszawa 1978-1981 – t. I, s. 385.

latywem. O onimicznym charakterze tego rodzaju nominacji – jak to ustalił M. Kucała – decyduje „indywidualne łączenie nazwy z desygnatem”⁵. Nazwy terenowe tak jak ojkonimy mogą jednak funkcjonować bez swojego etymologicznego znaczenia, np. mikrotoponim *U Dębu* może oznaczać miejsce, gdzie dębu już nie ma⁶, *Grabnik* zaś teren, gdzie już nie rosną graby, a nazwy w rodzaju *Luczówna*, *Ziemiangłód* mogą być zupełnie nieczytelne.

Z omawianymi deskryptami wiążą się jednak w planie semantycznym oraz formalnym szczególnie cechy nieonimiczne.

Zauważalna jest różnorodność formalna desygnacji – od form jednoczłonowych: *Karczmarówka*, *Maciejowska*, *Sadzawki* poprzez średnio rozwinięte: *Łazy na Ratyczowie*, *Łobiakowa Pustka*, *Wójtowski Łan* aż do wieloskładnikowych: *Łąka na Łęgu od Granicy Wysockiej najęta*, *Ogród na Stawisku Szymona Haliniaka*, *Ogród Nieboszczyka Marcina Adamkowicza*. Zasadnicza cecha tych deskrypcji: ich nominatywny charakter, wiążąca je z klasycznymi nazwami własnymi, bywa łamana przez konstrukcje w formie zdania typu *Zagrodę trzyma Pan Szymon Robakowicz Organista*, co stawia je poza polem badanej tu mikrotoponimii. Statystyka pokazuje, że dominują formy krótsze: jednoczłonowe i zestawienia dwuczłonowe.

Temu zróżnicowaniu formalnemu desygnacji towarzyszy różnorodność semantyczna, objawiająca się w wyrażaniu cech, takich jak fizjograficzność, kulturowość, dzierżawczość, lokatywność: określona w sposób statyczny (gdzie?) lub dynamiczny (skąd? dokąd? którędy?), szeregowość (stanowiąca szczególny rodzaj lokatywności), kwantytatywność (w tym deminutywność i augmentatywność), chronologiczność, etniczność i pamiątkowość. Cechy te mogą wystąpić pojedynczo jako fizjograficzne: *Chaszcze*, *Debrza*, *Jałownik*, *Polana*, kulturowe: *Cegielnia*, *Pasieka*, *Pszczelnik*, *Sady* i dzierżawcze: *Błazejowa*, *Czopowska*, *Piaseckiego*, *Wasilówki*, lub jako kombinacje cech typu – lokalizująco-kulturowe: *Na Pastewniku*, *Przy Ugorze*, deminutywno-kulturowe: *Sadek Mały*, chronologizująco-dzierżawcze: *Po Głuszkiewiczzu*, *Po Grubskim*, lokalizująco-fizjograficzne: *Na Suchym Grądzie*, *Z Góry Czeremszyńskiej*, lokalizująco-dzierżawczo-szeregujące: *Na Rybakowym Drugim*, lokalizująco-kulturowo-dzierżawcze: *Na Gruntach Mikołaja Gwiazdowskiego*, *Ogród na Dynisowym Dyniszki*, *U Jana Smoka na Ogrodzie*, lokalizująco-kulturowo-kwantytatywne: *Między Ćwierciami*, *Na Łanach*, lokalizująco-etniczno-kulturowo-dzierżawcze: *Na Ruskich Polach*, fizjograficzno-

⁵ *Co już jest, a co jeszcze nie jest nazwą własną*, „Onomastica” 12(1967), s. 161.

⁶ Tamże, s. 157.

lokalizująco-kulturowo-dzierżawcze: *Łąka na Koszarzyskach najęta*, *Łąki w Gruncie Plebańskim*, lokalizująco-fizjograficzno-chronologizująco-dzierżawcze: *Między Łąkami niegdy Wójtowskimi*, kulturowo-kwantytatywno-deminutywno-lokalizująco-fizjograficzne: *Łanek Pola za Sanem*, kulturowo-kwantytatywno-lokalizująco-dzierżawczo-szeregujące: *Ćwierć na Głowowym Trzecia*, kulturowo-kwantytatywno-lokalizująco-augmentatywno-dzierżawcze: *Łan do Miedzy Obszarów Dworskich*, kulturowo-lokalizująco-deminutywno-kwantytatywne: *Pole do Łanku Mościckiego*, kwantytatywno-kulturowo-augmentatywne: *Część Obszaru nazwanego Winnicą*, pamiątkowe: *Grunt św. Anny należący do niej*, *Ogród przed Cerkwią Panny Maryi*.

Wielość tych kombinacji, których jest ponad 60, dowodzi, iż brak jest zamkniętego kanonu w typach nominacji. Niestandardowe są konstrukcje rozwinięte, począwszy od rozbudowanych wyrażen przyimkowych, a skończywszy na wieloskładnikowych (nawet 5-elementowych) formach.

Brak kanonicznej standardowości dotyczy nominacji miejsc ze względu na bardzo istotną kwalifikację w badanych źródłach inwentaryzacyjnych – dzierżawczość. Formalnie wyraża się ona za pomocą form prostych w rodzaju: *Adrianowska*, *Koniuchowego*, *Rogowszczyzna* lub przydavek dzierżawczych przymiotnikowych w formach syntetycznych i analitycznych typu: *Antoniowa*, *Tomczyszyna*, *Pole Chłopskie*, *Pola Zagrodnicze*, *Ogród Sołtyski*, *Ogród Scholastyczny*, *Na Plebańskim Gruncie*, przydavek dzierżawczych dopełniających typu: *Ogród Glinianego*, *Pole Iwana Baryka*, *Kaczmarckiego Łan*, *Ćwierć Bałandzinej*, *U Tomasza Ficka Kowala* czy osobliwych leksykalnych: *Ćwierci Dwie do Kościoła św. Ducha należące*, *Łąka Szostykurka najęta*, *Łąka pod Dębiną najęta*, *Łąka tamże z drugiej strony najęta* (bez wskazania właściciela). Zarejestrowana własność jest najczęściej indywidualna: *Dawidówka*, *Marcinowskie*, *Błazejowa*, *Tomczyszyna*, *Śliwińskiego*, *Wolniczego*, *U Jana Smoka na Ogrodzie*, *Ogród na Sajdakowym Jacentego Grubskiego*, lub zbiorowa (rodzinna, kościelna, należąca do społeczności wiejskiej): *Grunta Folwarczne*, *Grunta Kościelne*, *Kaczmarских*, *Hajduckich Ćwierci*, *Leśnych Ćwierci*, *U Pogów*, *Między Gromadzkimi*, *Na Ogrodach Oleszkiewiczów*, *Na Ogrodach Powroźnikowym i Pecznarowskim*, *Na Stroikowskich*, *Między Kapitulnemi Ogrodami*, *Pole między Rolami Poddanych*, *Role Jezuickie*, *Folwark oo. Franciszkanów*, *Góra Klasztorna*, *Grunty Ziemskie*, *Ogrody Zagrodników*, *Ogród Dziawolików*, *Pola Dworskie*, *Miedze Sąsiedzkie*, *Ogród na Dynisowym Dyniszki*, *Ogród na Haczkowym Jurka Haczka*. Szczególną wagę przywiązuje się do członu wskazującego właściciela, charakteryzowanego poza koniecz-

nym członem antroponimicznym (imieniem lub nazwiskiem bądź imieniem i nazwiskiem) dodatkowym członem honorującym typu: *Pan, Pani, sławetny, imć: Ćwierć Pana Grzegorza Fijałkiewicza, Ogród Pani Wąsowskiej, Od Między sławetnego Jędrzeja Kucharzewicza, Ogród im. Księdza Prebendarza*, lub wskazującym na funkcję społeczną w Kościele w rodzaju: *ksiądz, pop: Grunt Księdza Proboszcza, Popowska Ćwierć*, określającym stan cywilny właściciela za pomocą członu typu: *wdowa: Przymiarek Jastrzębski Wdowy*, zawód – *blecharz (płóciennik): Na Kącie Blecharskiego, kołodziej: Od Między Kołodziejczyka, Kołodziejówki, leśniczy: Las Leśniczego, rybak: Na Rybakowym, rzeźnik: *Ogród Rzeźnikowski, szewc: Pustki Szewskie*, status społeczny – *poddany: Pole Między Rolami Poddanych, wolnik: Górnicz Wolników Ćwierci, hajduk: Hajducki Łan, abszejtowany: Ogród Jana Kazanowskiego Wachmistrza Abszejtowanego*. Obecność wskazanych atrybutów świadczy o niezgodnym ze stylem urzędowym charakterze nazw własnych.

Brak stabilności formy nazw dzierżawczych ujawnia się w tym, że mogą one występować w postaci jednoczłonowej – imienia lub nazwiska: *Ćwierć Jędrzejkowa*, bądź nazwiska: *Ćwierć Peckowa*, wobec desygnacji własności za pomocą standardowej nominacji dwuczłonowej: *Ćwierć Jędrzeja Grubskiego*. Przejawem tej samej tendencji są zbiorcze nominacje dotyczące dwóch czy trzech nawet obiektów: *Gulickiego Plac i Ogród; Ogród, Sad i Gumno Plebańskie*. Ów brak symetrii: jeden obiekt – jedna nazwa, ujawnia się także, kiedy jednemu podmiotowi przypisywane są dwa człony dzierżawcze: *Ćwierć Opatyczna i Tomczakowa*, przy czym nie wiemy, czy chodzi o ćwierć podzieloną na dwie części czy o dwie ćwierci ujęte jako skrót: **Ćwierć Opatyczna i *Ćwierć Tomczakowa*.

Przykładem niekompletności charakterystyki semantycznej nominacji co do cechy dzierżawczości są deskrypcje „zawieszono” typu: *Grunt Nieboszczyka Franciszka Chruściela, Na Folwarku Nieboszczyka Łukasza Skorodyńskiego, Pole po Rodzicach, Po Głuszkiewiczzu*, gdzie brak informacji co do aktualnego właściciela.

Zebrany materiał charakteryzuje silne nasemantyzowanie. Przejawia się ono synonimizacją w deskrypcjach, np. z członem określającym państwowym: *Pole Panny Maryi Bolesnej*, i kulturowo-lokalizującym: *Pole niedaleko Kościoła* (człony następują po sobie), bądź dotyczy składnika określonego, np. *Pierwsze Błonie, czyli Pastwisko; *Pole, czyli Przymiarek Pareckiego; Skotniki Kościelne tak Łąki nazwane*. Tendencja do wyrazistego nasemantyzowania nominacji prowadzi niekiedy do redundancji znaczeniowej. Czasem ma ona charakter tautologicznej synonimiczności: *Łan Pola, czyli*

Cztery Ćwierci. Nadwyżka znaczeniowa objawiać się może w jeszcze inny sposób, np. poprzez wykorzystanie równocześnie leksykalnego i słowotwórczego wykładnika deminutywności: *Maleńki Ogródeczek*, lub chronologiczności: *Zapust Młody*, czy przy użyciu fleksyjnego i słowotwórczego wyznacznika dzierżawczości w przykładach typu: *Grunt św. Anny należący do niej*, *Do Folwarku Kaczyńca Pola należące*. Zbędne może być także podkreślanie waloru semantycznego, np. lokatywności w nominacji *Rola ku samej Granicy* za pomocą zaimka. Za nieprzydatne można uznać metajęzykowe człony (*na*)zwany w deskrypcjach, takich jak: *Las Zameczkiem zwany*, *Ogród Brzostkowe nazwany*, *Ogród Smoluchowski tak nazwany*, *Staw nazwany Blechowy*, *Staw nazwany Boży*, czy jeszcze bardziej rozbudowane formy, które służą objaśnieniu nazwy: *Pole Mytnie dla Mystników co myta pilnują*.

Poza elementami leksykalnymi nacechowanymi treściami kulturowości, fizjograficzności, dzierżawczości i innymi występują człony nieonimiczne, które wyrażają stan prawny posiadania w rodzaju: *należący*, *za ufundowanie*, *najęte*: *Ćwierci Dwie do Kościoła św. Ducha należące*, *Rola Jakuba Rauszewicza za ufundowanie*, *Łąka na Łęgu od Granicy Wysockiej najęta*, chronologiczność za pomocą *niegdy*, *z dawna*, *a teraz*, *kiedyś* w formach: *Między Łąkami nigdy Wójtowskimi*, *Ćwierć z dawna zwana Koniuchowska*, *a teraz Kiepkowa*, *Łąka kiedyś Adwokacka*, *Ogród Gilowski zwany Hryca Ochury*, oraz metajęzykowe wskazujące na onimiczny charakter określonej części tej deskrypcji (*na*)zwany: *Część Obszaru nazwanego Winnicą*, *Las Zameczkiem zwany*.

Przedstawionym wyżej przejawom nieonimiczności na poziomie semantycznym towarzyszy niestandardowość formalna.

Cechą omawianych deskrypcji nietypową w porównaniu z klasycznymi onimami jest niekiedy brak ich formalnej autonomiczności. Tak jest wtedy, gdy pojawia się deskrypcja miejsc za pomocą substytutów innej nazwy, z którymi opisy te wchodzą w relacje składniowe, np.: z przydawką okolicznikową *Łąka tamże z Drugiej Strony Drogi najęta* (wobec łąki w innym miejscu), z przydawką liczebnikową *Przymiarek Drugi tegoż Rzeźnika* (wobec **Przymiarek Pierwszy tego samego Rzeźnika*), z przydawką „porównawczą” typu *Mniejsza Łąka Kandaferowska* (wobec jakiejś **Łąki Większej*). Użycie w niektórych powyższych przykładach substytucyjnych zaimków w rodzaju *tamże*, *tegoż*, co stanowi wyrazisty przykład kancelaryjnego charakteru tych deskrypcji, jest sygnałem kolejnego przejawu braku autonomii deskrypcji – jej eliptyczności. Elipsa może dotyczyć członów podstawowych, np. *lan*, *łąka*, *pole*: *Na Kątach*, *Na Bujańcu*, *Przy Winnicy*. Poza członami

podmiotu pomijane mogą być także inne określenia, np. w funkcji okolicznika miejsca: *Z Cabanowego [pola]*, *Na Chomiczowym [gruncie]*, przydawki okolicznikowej miejsca: *Trzecie Stawisko za Drugim [stawiskiem]*, przydawki dzierżawczej przy zachowaniu liczebnikowej: *Łan Czterech*, co czyni daną deskrypcję nieczytelną poza kontekstem źródłowym. Silnym przejawem eliptyczności są charakterystyczne dla mikrotoponimii nazwy w formie wyrażen przyimkowych typu: *Z Góry Świderskiego*, *Do Grobli Gąsiorkowej*, *Na Ogrodzie Sebastiana Drozdowicza* z domyślnym członem określającym, pomijanym nie tylko w kancelaryjnej wersji graficznej, ale także w żywej komunikacji codziennej, np. *Na Kątach*, co stanowi już o standardowym charakterze tego typu nazw.

Niestandardowość na poziomie leksykalnym ujawnia się również w postaci łacińskich wstawek – substytutów podstawowych członów nominacji typu *ager*: *Ostrozec agri*, *olim*: *łąka Olim Advocati*, *hortus*: *Hortus Brożynowski*, *Hortus Gałuszyński*, *Hortus Łopuszowski*, lub składnikowych elementów pomocniczych typu *alias*: *Ogród Marcina Żaka alias Figła*, *Blonie alias Pastwisko Miejskie Radymińskie*, *Ćwierć Kobina alias Garbatych*, *Pole alias Przymiarek Hładylichy Wdowy*.

Przejawem niestandardowości pod względem formalnym jest niestabilność szyku elementów nominacji, np. imienia i nazwiska: *Od Miedze Duchowicza Marcina*, *Ćwierci Dwie Iwana Szczurka*, przydawki szeregującej: *Ćwierć Pierwsza Kosteczkowa* i *Ćwierć Kosteczkowa Druga*, członu dzierżawczo-lokalizującego *Szpitalny Ogród* i *Łąka Szpitalna*. Zaburzenie porządku składniowego może dotyczyć przydawki liczebnikowej na pierwszym miejscu *Pola Staje Jedno Tomasza Dziubaka* wobec przykładu *Od Wolickiej Granicy Staj Dwoje* z przydawką na drugim, co świadczy o tym, że proces onimizacji wciąż trwa.

Badany materiał mikrotoponimiczny cechuje niejednorodność graficzna. Dotyczy to użycia wielkiej i małej litery w przykładach typu *skotniki kościelne tak łąki nazwane*, *Słomina Pustka*, *do Folwarku kaczyńca pola należące*, gdzie nie obowiązuje wymóg użycia wielkiej litery jako wyznacznika nazwy własnej, choć jest to usprawiedliwiane przy członach metajęzykowych w rodzaju *tak nazwane*, redundantnych takie jak *należące*, i – co dziś obowiązuje – przy składniowych elementach pomocniczych: spójnikach i przyimkach w rodzaju *Ćwierć Tomczakowa* i *Misiowa*, *Ogród za Karczmą*.

Przejawem niestabilności badanej mikrotoponimii jest widoczna w świetle zebranej dokumentacji wariantyzacja desygnacji dotyczących tego samego miejsca w nazywaniu obiektów. Materiał układa się w dwójki, trójki,

rzadziej czwórki deskrypcji jednego miejsca. Chronologiczne uwzględnienie wariantów pokazuje wyraźną tendencję do upraszczania i skracania nazwy. Zanika najczęściej człon określany desygnujący obiekt: *Ćwierć Bachanówka* – *Bachanówka*, *Ćwierć Dominowska* – *Dyminowska*, *Ćwierć Lewusowska* – *Lewusowska*, *Ćwierć Skowronkowa* – *Skowronkowa*, *Ćwierć Syczowska* – *Syczowska* – *Syczowskie*, *Ćwierci Jacułowskie* – *Jacułowskie*, *Ćwierć Kotowska* – *Kotowska* i go charakteryzujący/dookreślający: *Ćwierć Brodowska Pusta* – *Brodówka*, *Ćwierć Pawlikowa Czwarta* – *Ćwierć Pawełkowa* – *Pawełkowska*, *Ćwierci Dwie Wyrwowskie* – *Wyrwowskie*, *Drugi Ogród Za Spiklerzem* – *Za Spiklerzem*. Czasem pomijane są – imię właściciela: *Ogród Teodora Mądryka* – *Ogród Mądryków*, *Ogród Wojciecha Będzińskiego* – *Ogród Będzińskiego*, tytuł honoratywny: *Ogród im. [imć] Księdza Prebendarza* – *Ogród Księdza Prebendarza*, lub nazwisko: *Na Ogrodach Powroźnikowym i Pecznarowskim* – *Na Ogrodzie Pecznarowskim*.

Warianty mogą występować również w członach, które pokazują, jak zmieniał się stan posiadania parceli danego właściciela, w rodzaju: *Pułtory Ćwierci Wołosowskie* – *Ćwierć Wołosowska* – *Wołosowskie*, *Pułćwierci Łukasza Drabika* – *Ćwierć Łukasza Drabika*, *Ćwierć Jędrzeja Grubskiego* – *Puł Ćwierci Grubskiego* – *Grubskiego* – *Po Grubskim*, *Przymiarek Jacentego Patry* – *Ćwierć Patrowa* – *Na Patrowym*, *Pułtory Ćwierci Jurczyszynowej* – *Ćwierć Jurczyszyna*, *Pola Sztuka Andrzeja Pilipca* – *Pola Pilipcowe* – *Ćwierć Pilipcowa*.

Zauważa się również niestałość formy na poziomie morfologicznym: *Ćwierć Zagrodnikowa* – *Zagrodnikowa* – *Zagrodnicza*, *Batyckiego* – *Batycka*, *Pola Sebastiana Dziubaka* – *Ćwierć Dziubakowska* – *Na Dziubakowym*, *Pola Staj Dwoje Szymona Mitkowicza* – *Pole Szymona Mitkowskiego*, *Kadykowa* – *Kadykowska*, *Puł Ćwierci Haliniakowe* – *Haliniakowe* – *Haliniakowska*, *Na Kącie Zawieruchowym* – *Kąt Zawieruszyński*.

Tego rodzaju przykłady, poza tym, że są ilustracją braku standaryzacji co do formy w nominacji miejsca, ujawniają równocześnie tendencję do onimizacji – przekształcenia deskryptu w nazwę własną.

Częstym przejawem w badanych źródłach, raz tylko poświadczonym jest zamiana syntetycznych nazw dzierżawczych typu *-ów(ka)* na formy pluralne, w wyniku zmian zewnętrznych – podziału całości gruntu na części przypadłe potomkom jakiegoś jednego właściciela: **Chorobówka* > *Chorobówki*, *Dydakówka* > *Dydakówki*, **Kostyczówka* > *Kostyczówki*, **Sidorówka* > *Sidorówki*

itd. Tego rodzaju rekonstrukcja pozwala połączyć metrykę zakrzeplej już nazwy terenowej z przeszłością bliżej nieokreśloną.

W badanym materiale występuje jednak grupa nazw, która sytuuje się na drugim biegunie desygnacji już jako formy ustabilizowane o statusie nazwy własnej. Przejawia się to w formach syntetycznych jednoczłonowych typu: *Antoniówki, Terchówki*. Pluralizacja *Antoniówka* > *Antoniówki*, która wskazuje na historię nazwy, sygnalizuje utrwalony już wcześniej kształt tego typu mikrotoponimów w formach rzeczownikowych prostych.

Znakiem onimizacji deskrypcji miejsca terenowego jest rzadki typ toponimiczny, oparty na formie substancywizowanego przymiotnika *neutrum* liczby pojedynczej, niezachowującego związku zgody z członem określanym: *Ogród Brzostkowe nazwany, Introligatorskie Grunt tak nazwany*. Taką samą fleksyjną formę urzeczownikową ujawniają człony określone wobec wyrażen liczebnikowo-rzeczownikowych typu: *Puł Ćwierci Czykurowe, Pultory Ćwierci Wołosowskie*⁷.

Za formy ustabilizowane należy uznać nieczytelne postaci zleksykalizowane w rodzaju *Folwark Altawy, Luczówna, Ziemiangłod*. Ich niewielka liczba świadczy o żywotności pozostałych wówczas aktualnych – czytelnych nominacji miejsc terenowych. Zachowując swoje znaczenie, co nie jest typowe dla klasycznych toponimów, zyskują już stałą formę – warunek konieczny dla każdej nazwy własnej. Te nieczytelne mogły już nimi być wtedy, co świadczyłoby o pełnej ich onimizacji.

Status onimiczności danej deskrypcji może być zasygnalizowany przez samego kancelistę poprzez środki graficzne – wizytator używa wielkich liter w odniesieniu do onimicznych członów swojej notacji, typograficznie je wyróżnia większymi literami, pogrubia czcionkę bądź/ oraz stosuje podkreślenia.

Zbadany materiał mikrotoponimiczny, niezależnie od tego, czy zawiera jeszcze deskrypcje czy już onimy, jest świadectwem nominacji miejsc ówczesnej epoki. Mimo przewagi form ustabilizowanych charakteryzuje się on nietrwałością, co widać w wielości procesów zachodzących na wszystkich poziomach: fonetyczno-graficznym, słowotwórczym i składniowym. Przez kolejne dwa wieki zmieniały się stosunki społeczne, które powodowały, że badana mapa mikrotoponimiczna, nawet z ustabilizowanymi formami, ulegała przekształceniu lub pojawiały się na niej nowe punkty, a inne ginęły. Na pytanie,

⁷ Czasem są to formy liczby mnogiej (R. Mrózek, *Nazwy terenowe*, w: *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, red. E. Rzetelska-Feleszko, Warszawa–Kraków 1998, s. 246).

w jakim stopniu zachowały się prezentowane tu już zakrzeple nazwy, może dać odpowiedź jedynie kwerenda późniejszych źródeł.

OSIEMNASTOWIECZNE DESKRYPCJE
I NOMINACJE ONIMICZNE MIEJSC TERENOWYCH
PROCES ONIMIZACJI
NA PRZYKŁADZIE AKT WIZYTACJI KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO
DIECEZJI PRZEMYSKIEJ

S u m m a r y

Artykuł przedstawia teoretyczny problem statusu desygnacji miejsc terenowych na przykładzie osiemnastowiecznego materiału z terytorium ziemi przemyskiej. Ujawnia on poza formami ustalizowanymi, czyli nazwami własnymi, również deskrypty z cechami nieonimicznymi. W świetle zebranego materiału można niekiedy śledzić proces przekształcania się takich deskryptów w onimy w tak zwanym procesie onimizacji.

Słowa kluczowe: deskrypcja miejsc terenowych, nominacja onimiczna, mikrotoponim, onimizacja deskryptów miejsc terenowych.

18th-CENTURY DESCRIPTIONS AND ONYMIC NOMINATIONS OF PLACES.
THE FILES FROM THE INSPECTION OF THE CATHOLIC CHURCH
IN THE DIOCESE OF PRZEMYŚL AS A CASE OF ONYMIZATION PROCESS

S u m m a r y

This paper presents a theoretical issue of the status of the designation of the place names on the basis of explorations of the 18th-century material from the province of Przemyśl. The research has revealed the existence of fixed forms - place names - but also of descriptive forms devoid of onymic features. The data analysis allows tracing the processes responsible for turning descriptive elements into onymic elements in the process called onymization.

Key words: descriptive place names, onymic nomination, microtoponym, onymization of the descriptive place names.

Translated by: Konrad Klimkowski